

"לא ישא אדם אשה ששמה כשם אמו": בין תקנת ר"י החסיד להלכה

חבורה לכולל הלכה ע"ש הר' נחום לאם
ח' שבט ה'תש"פ, יום ב' לפר' בשלח
שלמה צוקר

המקור

1. פתחי תשובה אבן העזר סימן ב סק"ז

אף בת אחיו. וכן סתם הרמ"א לקמן סי' ט"ו סעיף כ"ה וע' בס' בר"י באורך: (ועמ"ש בפ"ת לי"ד סי' קט"ז סק"ו בענין מ"ש בצוואת ר"י חסיד ז"ל שלא ישא אשה ששמה כשם אמו כו' דבתשובת נו"ב תניינא כתב דכל צוואתו לא הי' אלא לזרעו ודוקא בשם העצם כו' ובס' חכ"א כתב דדוקא כשהם משולשים כו' ע"ש ועיי' בת' שב יעקב סי' כ"ג הובא לקמן סי' נ' ס"ק י"ד. וכעת ראיתי בתשובת חתם סופר ח"א"ע ס"ס קט"ז שכ' ע"ד מי שרוצה לדבק בבן טובים בחור וטוב אלא דחייש מ"ש העולם משום דשם הבחור כשם החותן ושם אמו כשם אמה של המשודכת הנה מאן דלא קפיד לא קפדינן בהדי' ובפרט דאיכא כאן זכות תורה דאפילו אדבית עלי מתכפר בתורה וגמ"ח כו' ובפרט דבס"ח עצמו סי' תע"ז לא נמצא רק דלא ישאו האב והבן ובן הבן שלשה נשים ששמות שלשתן שוות כו' ש"מ דליכא קפידא במידי אחרינא עכ"ד. ובס' כרם שלמה כתב שהגידו לו שבהיות הגאון בעל חתם סופר אב"ד בדרעזניץ עשה הלכה למעשה לשנות שם החתן מפני שהיה שמו כשם חותנו ותו אין בית מיחוש ע"ש וצ"ל מה דלא הזכיר מזה בתשוב' הנ"ל לפי שהיה שם טעם זכות דתורה לא הוצרך לעצה אחרת):

2. ספר חסידים (מרגליות) צוואת ר' יהודה החסיד

כב. לא ישא אדם בת אחיו או בת אחותו.
כג. לא ישא אדם אשה ששמה כשם אמו, או שמו כשם חמיו, ואם נשאה ישנה שם האחד אולי יש תקוה.
כד. שני בני אדם ששמותיהם שווים לא יזדווגו יחד בילדיהם, (ס"א לא יעשו נשואין לשני ילדיהם יחד), וזה ספק או לזרעו או לכל אדם [כמדומה לכל העולם ויש להזהר].
כה. ולא ישאו שני אחים לשתני אחיות.
כו. ולא ישא אדם שתי אחיות זו אחר זו, (ודוקא לזרעו, כך מצאתי, ומסתמא ב' אחים לב' אחיות ג"כ לזרעו).
כז. לא ישאו שני אחים אשה ובתה, ולא ינשאו ב' אחיות לאב ובנו.
כח. לא יתחתן אדם שני פעמים עם חבירו בן ובת בת ובן.
כט. לא ישאו שני חורגין (שקוראים שטיף קינדער) זה את זה, לא בת האשה לבנו של אישה או להיפך.
ל. לא יעשו נשואים לשני ילדים יחד כי לא יצליחו [לא יעשה אדם נשואי ילדיו יחד ביום אחד (גליון)], ולאומות לא יעשה שני פרשים ביום אחד].

3. ספר חסידים (מרגליות) סימן תעז

שני אחים הנשואים שתי אחיות אחד מהם ימות או לא יצליחו לכך לא ישאו או יגרש אחד מהם את אשתו אם נעשה הדבר כך וכל ג' או ד' שדרים בבית אחד ששם אחד לא יצליחו או זרעם, וכן ב' חתנים שעושים נשואים בשבת אחת לא יצליחו או ימות האחד, וכן יש זווגים שלא יצליחו [או שניהם] או אחד מהם אב ובן הנשואים ב' אחיות או אם ובת שני אחים או אדם שהשיא בתו לאחי אשתו וכן האיש שהוא אלמון ויש לו בן ונשא אלמנה ויש לה בת ומשיא בת אשתו לבנו או בן אשתו לבתו וכן אדם שלקח אשה ששמה רבקה או שם אחר ובנו לקח אשה ששמה רבקה ובן בנו לקח אשה ששמה רבקה לא יצליחו תמצא היא לא תצלח שהיא משולשת או הוא משולש שהאשה והבת ובת הבת לקחו ג' שמות נמצא הוא לא יצליח והרבה כיוצא באלה אף על פי שלא לנחש יש לחוש ולא נאמר על זה תמים תהיה (דברים י"ח י"ג)

4. כנסת הגדולה הגהות בית יוסף אבן העזר סימן סב

ג. שטה ל"ד: וכתוב בספר חסידים שאין לעשות חופות שתי אחיות בשבוע אחד כו'. נ"ב: סימן תע"ז. 33.

5. כנסת הגדולה הגהות בית יוסף אבן העזר סימן ט

ח. שטה ט': וכתב עוד ת"ה דבספר חסידים משמע [דס"ל דמקום גורם לגבי קטלנית] וכו'. נ"ב: סימן תע"ז ותע"ח.

6. כנסת הגדולה הגהות בית יוסף יורה דעה סימן קטז

כז. שטה נ"ז: יש עוד דברים האסורים משום סכנה כו', נ"ב: ג' או ד' שדרים בבית א' ששם יחד לא יצליחו הם או זרעם, ספר חסידים סי' תע"ז ושמע' מינה דבב' אעפ"י ששם אחד אין לחוש ומיהו בשלשה ויותר כל ששם אחד אעפ"י שאין כינויים אחד יש לחוש.

סיבת האיסור

7. ספר חסידים (מרגליות) סימן אלף קב

אם ניתן חרם על עיר אחת אל ידור אדם באותה העיר ששמה כשם עיר שהיא בחרם ועיר שהיתה בחרם הצדיקים לא יתחילו לגור בה אף על פי שהותרה כבר. לא יקרא אדם את בנו אחר שם איש שהוא בנידוי או בחרם.

8. ברית עולם (פירוש הר' חיים יוסף דוד אזולאי על ספר חסידים) לס"ח סי' תעז

ומ"ש בסמוך שני אחים נשואים לשתי אחיות וכו' הרב כנה"ג בא"ה סי' ס"ב כתב דיש לחוש לזה ומיהו קשה מהש"ס בברכות דף מ"ד פ' זוגות אחים כהנים נשואי לפ' אחיות זוגות כהניות. וכן מ"ש לקמן משיא בת אשתו לבנו וכו' מצאתי הגהה כ"י דהא רב אחוה דרב חייא וכו' פ"ג דמ"ק ובסנהדרין ו"ל דעל הרוב קאמר ע"כ ואינו מחוור, ולי הדל נראה דכשם דשינוי המקומות ושינוי הזמנים גורם לכמה דברים כגון הרפואות שבש"ס שעתה אינן מועילות, גם לענין זוגות שהיה סכנה ושוב ליכא קפיא כלל גם לענינים אלו נשתנה דגברה סטרא אחרא מעין הרע בזה דוק והאר"ך.

9. תורה תמימה בראשית פרק לב פסוק יא והערה ד

(יא) קטנתי וגו' - א"ר ינאי, לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה ויאמר שעושיין לו נס, שמא לא יעשו לו נס, ואם עושיין לו נס מנכין לו מזכותיו, א"ר חנין, מאי קרא, קטנתי מכל החסידים ומכל האמת ד) [שבת ל"ב א] **הערה ד)** מפרש קטנתי שנתמעטו זכותי... וראינו להעיר כאן מה שתפסו העולם להזהר מחמת חשש סכנה ע"פ צואת ר"י חסיד בעניני זיווגים, שלא יהא שם החתן והחותן או שם הכלה וחמותה שוים. ורבים רצו להקל בזה והמציאו סברא לומר דר"ח לא צוה אלא למשפחתו, וכדומה סברות שונות, עיין בשו"ת נב"י תנינא חלק אה"ע סי' ע"ט וחת"ס חלק אה"ע ס"ס קט"ז, ובחכמת אדם כלל קכ"ג דין י"ג כתב דהיינו דוקא כשהשמות משולשים, כגון ששמו ראובן וחתנו ששמו ראובן יקח חתן ששמו ראובן, וכן בכלה וחמותה, ולא ביאר בטעם הדבר, ועוד הרבה אחרונים כתבו סברות שונות בזה.

אבל לי נראה דדבר זה אסור לא מחשש סכנה אלא מעיקר הדין, והוא ע"פ מה דקיי"ל דאסור לקרוא לאביו בשמו, וכן אסור לקרוא בפניהם לאחרים ששם כשם אם לא שישנה שם, [ולדעת הרמב"ם בפ"ו מממרים אסור אפילו שלא בפניו לקרוא לאחרים ששם כשם היכא שהשם מצויין ואינו רגיל, יער"ש], ולפ"ז הלא אי אפשר לחתן וחותן או לכלה וחמותה ששמותיהן שוין לדור ביחד, כי הלא הבת לא תוכל לקרוא לבעלה בשמו מפני אביה ששמו [ולדעת הרמב"ם בשם מצויין אפילו שלא בפניו], וכן הבעל לאשתו ששמה כשם אמו, ואין לסמוך על שנוי השם דלאו כולי עלמא דינא גמירי, וגם לפעמים אי אפשר בזה, וכה הלא אפשר להכשל בבטול מצות כבוד אב ואם שהיא מדאורייתא, וד"ק.

גם אפשר לומר בטעם מניעת דבר זה ע"פ מ"ש במ"ר פ' נח פ' ל"ז, אמר ר' יוסי, הראשונים על ידי שהיו מכירים את יחוסיהם היו מוציאים שם לשם המאורע, אבל אנו שאין אנו מכירין את יחוסנו אנו מוציאים את שמותינו לשם אבותינו, והבאור הוא, דמפני שאנו נעים ונדים בגלות ראוי לנו לזכור השתלשלות יחוס אבות על ידי שהאבות יקראו לבניהם בשם אבותיהם [של האבות] המנוחים, וכמו שנוהגים בזה"ל, וגם בתלמוד מצינו מנהג זה בכ"מ. כמו בגיטין ל"ג ב' ר' פרטא בנו של ר"א בן פרטא בן בנו של ר' פרטא הגדול, ושם אביו הי' נחמני ע"ש זקנו, וע' מ"ק כ"ה ב' וביומא ל"ח ב'. והנה אם יהיו שמות החתן והחותן שוים אז לא יוכלו החתן ואשתו לקרוא לבנם בשם חותנו ואבי אשתו, יען כי גם שמו של החתן כשמו, וכן בבנות, בכלה וחמותה, והרי דבר זה גורם למניעת מרגלית יקרה לתכלית זכרון שלשלת יחסו, וד"ק בזה:

10. שו"ת מנחת אלעזר חלק ג סימן יג

עוד בצוואות (סי' כ"ו) לא ישא אשה ששמה כשם אמו או שמו כשם חמיו. הנה ראיתי בשו"ת דבר אלי' להה"ג מטרלא ז"ל (סי' ל"ז) להסביר הדבר עפ"י דפסקי' ביר"ד (סי' ר"מ) דאסור לקרוא לאחר ששמו כשם אביו ואמו ואם ישא אשה ויקרא אותה בשמה אסור משום שקוראה בשם אמו ולכן אם יקבל עליו באיסור שלא יקרא את אשתו בשמה כל ימי חייו (עיי' שבת ק"ח מימי לא קראתי לאשתי אשתי וכו' ועיי' בליקוטי מהר"ל שמעולם לא קרא לאשתו בשמה והובא בכנה"ג אה"ע סי' א' וכן ראיתי ביד שאול להגמהר"ש ז"ל סי' ר"מ סעי' ד') יש להתיר עכ"ל וזהו תימה לענ"ד דאי משום טעם זה לא יאסר רק בשם פלאי שאינו נודע ומורגל דאז אסור משא"כ בשם הנודע מותר לקרות כשם אביו ואמו כמ"ש בש"ע יר"ד (סי' ר"מ סעי' ב') ועיי"ש בדרישה מובא בש"ך (ס"ק ג') דבשם שאינו פלאי אפי' בפניו מותר לקרות לאחר עיין שם א"כ אין לאסור רק בשם פלאי ולא בסתם אלא ודאי דאין הטעם כמ"ש בשו"ת דבר אלי' כנז' :

11. שו"ת משנה הלכות חלק ט סימן רמט

עוד להנ"ל בצוואת ר"י החסיד שלא ישא אשה ששמה כשם אמו עוד רגע אדבר מה שהביא שם מעל"ג בשם צוואת ר"י החסיד סי' כ"ג דלא ישא אדם אשה ששמה כשם אמו או שמו כשם חמיו ואם נשאה ישנה שם אחד אולי יש תקוה ע"כ ומע"כ יצא לחלק וליתן טעם לדבר משום זילותא דאביו ע"פ מ"ש הרדב"ז בפ"י על הרמב"ם פ"ו מהל' ממרים ה"ג למה לא יקרא את אחרים בשם אביו או רבו משום זילותא דאביו או רבו וא"כ הכ"נ לא יוכל להיות שמו כשם חותנו או שם אשתו כשם אמו דא"כ כשיקראו בשמותם זה לזה עלי אדמות יהי' בזה זילותא להוריהם וכן ראיתי לקצת אחרונים שכתבו טעם זה. ומיהו מרן הגה"ק בעד"ח סגר לן הדרך למצוא טעמים אשר נלאו כל חקרי לב להבין וז" (שו"ת ד"ח ח"א א"ע סי' ח') והנה לפלפל בזה הוא למותר בדבר שאין לנו שום ידיעה והוא מדברים הנסתרים ובמחכ"ת הגאונים בתראי שהחלו לפלפל בכוננת רבינו יודא החסיד ז"ל וכי נשכיל בדבר שאין מבוא לשכלנו להשיג אולם גם לסכל ח"ו דעת רבינו אדון החסידים ג"כ ח"ו כי ידוע רבינו יהודה החסיד הי' רבו של הסמ"ג ואור זרוע אשר כל תורתנו ומנהגינו בארץ אשכנז וצרפת נמשכים אחריהם ולכן בודאי יפה שיחתן (של ראשונים) מתורתן של בני האחרונים כו' ע"ש. ועיין נוב"י מה"ת סי' ע"ט. גם כי לפי טעם כת"ר אכתי יש לעיין לפמ"ש בגמ' שבת ק"ח ע"ב אר"י מימי לא קראתי לאשתי אשתי ולשורי שורי אלא לאשתי ביתי ולשורי שדי וכן כתבו הספרים הקדושים שלא לקרא את אשתו בשמה כידוע שהוא סגולה נפלאה וא"כ ליכא האי חששא לכאורה .

איברא דבלמדי עם התלמידים הבאתי פעם מצוואת ר"י החסיד כת"י פארמא אות ד' (הוצאת הגרא"פ) וז"ל לא ישא אדם בת אחיו ולא בת אחותו ולא ישא אדם אשה ששמה כשם אמו או ששמו כשם חמיו ואם נשאה ישנה שם אחד אולי יש תקוה וכן אם יש לאדם אשה ומתה לא ישא אחרת ששמה כשם הראשונה או אם מת בעל לאשה לא תקח בעל ששמו כשם הראשון כי יחשבו אחר הראשון ואם יהי' הדבר כך לעולם לא יהי' בטוב או ימות אחד מהרה ע"כ. ובדפוסים שלנו ליתא להא מילתא שלא ישא אחרת ששמה כשם אשתו שמתה או כשם בעלה שמת וגם הטעם ליתא כלל ובס' חכמת הנפש לרבינו הגדול הרוקח ז"ל דף

כ"ד איתא להא מילתא ובספרי משנה הלכות ח"ז סי' רמ"ח הוספתי על הגליון שלי לאחר שהרחבתי בביאור דברי רבינו הרוקח כתבתי על הגליון וז"ל לאחר שראיתי גירסת הספר הזה וטעם חדש דלכן לא תקרא בשם הראשון משום דהשם גורם לחשוב אחר אשתו הראשונה או אחר בעלה הראשון והנראה דטעם זה קאי גם על ריש דבריו דאל ישא בת אחיו או בת אחותו ועל הכל הטעם זה משום שמא יחשבו עליהם, ולהסביר הדברים יש לומר קצת לפמ"ש בפסחים נ"א ע"א עם הכל אדם רוחץ חוץ מאביו וחמיו ובעל אמו ובעל אחותו ופרש"י מתוך שרואה ונזכר שמשם יצא נותן לבו להרהור וכן בחמיו נותן לבו שיצתה אשתו מכאן וכן בבעל אחותו נמי איכא הרהורא ע"ש ובני כבול גזרו גם על ב' אחים ע"ש ועיין טוש"ע א"ע סי' כ"ג ס"ו בהג"ה ולפ"ז א"כ הכ"נ אם ישא איש אשה ששמה כשם חמותה או בעל ששמו כשם חמיו יבא ח"ו או היא או הוא להרהר ולכן חששו לה ולפ"ז יובן נמי מה שאמר החסיד על בת אחותו או בת אחיו וצווחו עליו דבגמ' מבואר להיפוך ועיין נוב"י הנ"ל אמנם להנ"ל י"ל בדורות הראשונים שכוונתם היתה לש"ש לא חששו להרהר דלאו שטופי מחשבות היו אבל בדורות האחרונים שאין כונתם לש"ש כמ"ש ביבום דעכשיו שאין כוונתם לה"כ חשש לו החסיד משום הרהור לפי טעמו שהביא בעצמו שם וק"ל.

ולא אוכל להתעלם דלפי מה שכתבתי לעיל לענין שינוי השם שאין לשנות השם ולקרוא שם אחר אלא להוסיף על שם זה א"כ גם מה שאמר החסיד דבאם נשאה ישנה שם אחד אולי יש תקוה לכאורה ה' נראה דלא ישנה שם אחד לגמרי ויקח לו שם אחר אלא ישנה באופן הנ"ל שיוסיף עליו אותיות ולשון ישנה יש לאוקמי בהכי כלומר יעשה בו שינוי לטובה אבל להחליף שם אחד לא קאמר דודאי אין להחליף שמו שניתן לו בשעת לידה וכמ"ש לעיל וצ"ע. אלו דברי ידיד נפשו דושה"ט ושכ"ג, מנשה הקטן

שיטת הנודע ביהודה וההתנגדות

12. שו"ת נודע ביהודה מהדורא תניינא - אבן העזר סימן עט

תשובה לכבוד אהובי תלמידי ידידי הרב המופלג מוה"ר דוד יצ"ו:

הלילה הזה הגיעני מכתבך אשר אתה שואל בדבר השידוך המדובר לגינתך עם בן תורה ויחסן רק שבשעת חליו השינוי שם שלו הוא כשם אבי הבתולה: אהובי תלמידי לולא אהבתך אין דרכי להשיב בענינים כאלו דברים שאין להם שורש בתלמוד ובפוסקים אך גודל אהבתך הוציאני חוץ לגדרי. דע תלמידי החביב ויהיו דברים הללו חקוקים על לוח לבך לזכרון הכלל הגדול שאין לכל חכמים שאחר התלמוד רשות לומר דבר נגד התלמוד והאומר דבר לסתור קוצו י"ד מדברי התלמוד לא יחשב בכלל חכמי ישראל, ואמנם כשאנו מוצאים אחד מחכמי ישראל המוחזק בתורה וביראה בלי ספק שכתב בספר דבר הסותר לדברי התלמוד חייבים אנו למשכנוי נפשין לתרץ דבריו שלא דבר רק לשעה או למשפחה פרטית ודברי תלמוד הם על הכלל. וכיוצא בזה אנו מוצאים לרבינו יהודה החסיד בצוואה שלו דברים שכמעט אסור לנו לשומעם, כי הוא אומר שלא ישא בת אחותו ובגמרא אמרו שהוא מצוה, הוא אומר שלא ישא אב ובנו שתי אחיות ורב פפא ובנו נשאו שתי בנות של אבא סוראה. הוא אומר שלא ישאו ב' אחים שתי אחיות ובגמרא שמונים זוג אחים כהנים נשאו שמונים זוג אחיות כהנות, ותרי בנתיה דרב חסדא הוו נסיבי לרמי ולמר עוקבא בר חמי, וכיוצא בזה בצוואה ההיא. ואם היה החסיד מצוה צוואה זו לכל ישראל הרי הוא סותר לדברי תלמוד והיה אסור לנו לקבל דבריו כלל:1

אבל האמת יורה דרכו כי החסיד לזרעו אחריו צוה לדורי דורות כי ראה ברוח הקדש שזרעו לא יצליח בזווגים כאלה ובזה אינו סותר דברי התלמוד שהוא על הכלל ודברי החסיד היא על הפרט, הא חדא. ועוד אמינא שבלא"ה בשאלה זו ששאלתני אין כאן חשש כלל ואפי' לזרעו של החסיד, ואמינא תרי טעמי להוכיח שהחסיד דבר רק על עיקר שם העצם הניתן בשעת לידה או שעת המילה אבל לא על שם שנתברך לשינוי השם. חדא שכיוצא בזה שרד"ל הזהירו על הזוגות שהוא סכנה ואמרו בפסחים ק"ח ע"ב כוס של ברכה לטובה מצטרף ולרעה אינו מצטרף, כן אני אומר השם הזה שנתברך בו לברכה ניתן ולברכה מצטרף שאם היה מזדמן לו לאשה אשר שם אביה כשם העצם שלו היה יכול לקחתה ששם שנתברך מצטרף לטובה והרי יש לו שם חדש אבל אם מזדמן לו אשה ששם אביה כשם החדש שלו אז שם זה שניתן לברכה אינו מצטרף לרעה ויכול לקחתה ולא יזיק לו שם זה החדש ולברכה ניתן שם הזה ולא לקללה. הא חדא. ועוד אמינא מסתברא שכוונת החסיד לא היה על שם המתחדש דודאי לא חמיר צוואת החסיד מיבמה לשוק וביבמות פ"ז ע"ב ולא נעשה מתים כחיים לענין יבום מק"ו וכו' עד דרכיה דרכי נועם וגו' ועיין בדף י"ז ע"ב בתוס' ד"ה אשת אחיו שלא היה בעולמו וכו' ומעתה אני אומר כיצא בזה בצוואת החסיד היום יקח איש אשה ולמחר יחלה וישתנה שמו לשם חמיו ויגרש בזה אשתו או יחוש כל ימיו לסכנה ואין זה דרכי נועם ולא נתיב שלום הא ודאי שלא היתה כוונת החסיד אלא על שם העצם שהוא שם עריסה ולא על שם המתחדש. ומלבד כל זה לפי מכתבך רוצה חותנך להתחתן עם צורבא מרבנן ושומר מצוה הוא. ותמהני על רוב העולם שלתת בתם לעם הארץ הוא פשוט אצלם ואין חושש להמנע והוא נגד דברי חז"ל שאמרו כאילו כופתה ומניחה לפני ארי ולהתחתן עם צורבא מרבנן ששמו כשמו הם שואלים ולא תהא תורה שלימה שלנו כצוואה בעלמא. ולכן לדעתי יגמור חותנך השידוך הזה ויעשה מעשיו לשם שמים. דברי רבך הד"ש:2

13. הערות לשו"ת נודע ביהודה מהדורא תניינא - אבן העזר - הערות סימן עט

הערה 1 מהגדול ממניסק/ יעו"י מנחות (כ"ט ב') רמי בר תמרי דהוא חמוה דרמי בר דיקולא אמנם יש לעי' מחולין (דף ק"י) דהוא רמי בר דיקולא ואם נקיים ב' הגירסות ע"כ דדיקולא היה נקרא תמרי ג"כ וא"כ יהיה מזה ראייה גם לב' מתותנים /מחותנים/ ששמותיהן שוין ודו"ק.

הערה 2 שערי ציון/ בדבר צוואת רבינו יהודה החסיד דלא יהיו שם החתן והחותן שוים. ובמס' סוטה (דף יוד /י/) מובא שמואל סבא דהוא חמוה דרבי שמואל בר אמי ע"ש משמע שבימי התלמוד לא הקפידו ע"ז כלל. והגאון ר' חיים יוסף דוד אזולאי בפירושו לספר חסידים (סי' תע"ז) הביא סתירות מהש"ס נגד צוואת ר' יהודה החסיד ומדברי רבינו לא העיר כלום אף שהיו למראה עיניו כנראה שמביא זכרו במערכתו. ומה שהביא רבינו פה להראות מן הנמצא בתלמוד שמונים זוג אחים נשאו שמונים זוג אחיות נגד צוואת ר"ח שאין לב' אחים לקחת שתי אחיות. הנה לדעתי היא הנותנת ומשם אולי יצא לו דבר זה לצוות לא אך לבניו כי אה /אם/ לדורות מדמסיק שם בדקו כו'. ותמוה על רבינו ז"ל וצ"ע.

14. תלמוד בבלי מסכת יבמות דף סב עמוד ב סג עמוד א

ת"ר: האוהב את אשתו כגופו, והמכבדה יותר מגופו, והמדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה, והמשיאן סמוך לפירקו, עליו הכתוב אומר: וידעת כי שלום אהלך. האוהב את שכניו, והמקרב את קרוביו, והנושא את בת אחותו, והמלוה סלע לעני בשעת דחקו, עליו הכתוב אומר: אז תקרא וה' יענה תשוע ויאמר הנני.

15. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף מט עמוד ב

תנו רבנן: לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם. לא מצא בת תלמיד חכם - ישא בת גדולי הדור. לא מצא בת גדולי הדור - ישא בת ראשי כנסיות, לא מצא בת ראשי כנסיות - ישא בת גבאי צדקה. לא מצא בת גבאי צדקה - ישא בת מלמדי תינוקות. ולא ישא בת עמי הארץ, מפני שהן שקץ, ונשותיהן שרץ, ועל בנותיהן הוא אומר ארור שכב עם כל בהמה.

16. שולחן ערוך אבן העזר הלכות פריה ורביה סימן ב סעיף ו

לעולם ישתדל אדם לישא בת תלמיד חכם ולהשיא בתו לתלמיד חכם. לא מצא בת תלמיד חכם, ישא בת גדולי הדור, לא מצא בת גדולי הדור, ישא בת ראשי כנסיות. לא מצא בת ראשי כנסיות, ישא בת גבאי צדקה. לא מצא בת גבאי צדקה, ישא בת מלמדי תינוקות ואל ישיא בתו לעם הארץ.

הגה: ועל בנותיהן הוא אומר: ארור שוכב עם בהמה (דברים כז, כא). וכל זה בעם הארץ שאינו מדקדק במצות (טור). ומצוה לאדם לישא בת אחותו (גמרא בסנהדרין וביבמות). ו"א אף בת אחיו (הרמב"ם פ"ב דהלכות איסורי ביאה).

17. שו"ת נודע ביהודה, יורה דעה, סימן 93

ועל הרביעית אשר שאל בנוסח לשם יחוד אשר חדשים מקרוב נתפשט ונדפס בסידורים. הנה בזה אני משיב עד שאתה שואלני נוסח אמירתו יותר ראוי לשאול אם נאמר כי טוב באמירתו. ולדעתי זה רעה חולה בדורנו ועל הדורות שלפני זמננו שלא ידעו מנוסח זה ולא אמרוהו והיו עמלים כל ימיהם בתורה ובמצות הכל ע"פ התורה וע"פ הפוסקים אשר דבריהם נובעים ממקור מים חיים ים התלמוד עליהם נאמר תומת ישרים תנחם והם הם אשר עשו פרי למעלה וגדול מעל שמים חסדם. אבל בדורנו הזה כי עזבו את תורת ה' ומקור מים חיים שני התלמודים בבלי וירושלמי לחצוב להם בורות נשברים ומתנשאים ברום לבבם כל אחד אומר אנכי הרואה ולי נפתחו שערי שמים ובעבורי העולם מתקיים אלו הם מחריבי הדור. ועל הדור היתום הזה אני אומר ישרים דרכי ה' וצדיקים ילכו במ וחסידים יכשלו במ. והרבה היה לי לדבר מזה אבל כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שאינו נשמע וה' ירחם עלינו:

18. ספר שדי חמד, מערכת חתן וכלה סי' ה'

ומצאתי אחר זמן בספר חיים ושלום חייב (למון החב"ף) תוך סי' י"ג בדף ע"ז ע"ב, שהודיענו קצת טעם הרבנים, הון יוסף ומס' המלך הנז"ל, שכתב, שהרב הון יוסף בסי' ט' עמד ע"ד ריה"ח בכמה צוואות בענין הזיווגים, והביא דברי הנז"ל ובסוף העלה דבדבר שמפורש בתלמוד אין לחוש להחמיר בדברי סה"ח, וע"ז השיבו הרב מוה"ר"ם סוזין כי מ"ש הרב נז"ל שאסור לשמוע לדברי סה"ח כשדבריו הם נגד התלמוד, הפריז על המדה, שהרי בכמה דברים אנחנו עושים כדברי רבינו האר"י, והם היפך דברי הש"ס והגאונים, ולמה יגרע כחו של ריה"ח, כי הוא ידע סודן של דברים, והחמיר בשאות"ע, וכל הצוואות המנגדות למ"ש בש"ס, הן בשאות"ע, ואין בזה שום איסור בקיום דבריו, ומי לא ישמע אליו, כיון שאין שום איסור לקיים דבריו, וחזר הרב הון יוסף והחזיק דבריו, ממ"ש הרדב"ז בישנות ח"א סי' פ', דכל מקום שהקבלה חולקת על התלמוד, אית לן למינקט כתלמוד דידן, ובל הזיווגים דמדינא שרו והיו נבונים הרוצה יסמוך ע"ד רז"ל בתלמוד ודברי סה"ח צ"ע, כי הם נגד התלמוד, ועמ"ש הרב מסי המלך, שאנו עושים בכמה דברים כרבינו האר"י,

19. בן איש חי, שנה ראשונה, פרשת שופטים

כח. הרה"ג מהר"ד פארדו ז"ל בספר מזמור לדוד סי' קע"ט הביא בשם מר"ן האר"י ז"ל דאין טוב לאדם לישא אשה ששמה כשם אמו ע"ש, ודבר זה לא מצינו בכתבי רבינו האר"י ז"ל המצויים אתנו, אך נאמן הרב ז"ל בעדות זו שמצא כן, וידוע כי דבר זה נכתב ג"כ בספר חסידים עם שאר דברים, ושם נזכר גם היכא דהחתן וחמיו שוים בשם אחד, מיהו לשון רבינו ז"ל דנקיט לא טוב וכו' נראה אזהרה זו קלושה, וי"ל טעמם מפני הכבוד דוקא, ועכ"פ כיון דנכתבה אזהרה זו בשם רבינו האר"י נכון להזהר, אך אם שינה השם לית לן בה, ובאזהרות ספר חסידים לא כתבתי פה כלום ואי"ה נכתוב במ"א בעזה"י:

20. פתחי תשובה אבן העזר סימן נ ס"ק יד

ועיין בתשו' שב יעקב סי' כ"ג אודות ראובן שהתקשר עצמו בשביל בתו הבתולה עם בן שמעון בקישור התנאים ובקנס כנהוג ועתה מיאנה הבת מפני שהקול הולך ומתגבר שיש להחתן חולי נכפה ר"ל גם התחייב א"ע אבי החתן להנחיל לבנו כל הקרקעות וטען אבי הכלה ששמע שהוא ב"ח וכל נכסיו משועבדים לאחרים. גם טען אבי הכלה כיון ששם החתן כשמו והוא נגד צוואת ר"י חסיד חמירא סכנת' וקודם השידוך לא ידע מצוואה הנ"ל וע"פ טענות אלו רוצה לפטור עצמו מן הקנס ולבטל השידוך. והחתן ואביו טוענין שהקול אין בו ממש ואויבים הוא דמפקי לקלא והקרקעות יקוים בתוקף ועוז בד"י ובד"א והתואנה מצוואת ר"י לאו כלום הוא כי לא נאמר אלא לזרעו (שם מבואר טענות שני הצדדים באריכות) והשיב מה שרוצה אבי הבת לבטל הקישור מחמת צוואת ר"י ז"ל אין זה כדאי לבטל השידוך אף שיש לחוש לכתחילה מ"מ בדיעבד אין לבטל הואיל דיש ספק אם לזרעו לבד כמבואר בצוואה הנ"ל וכיון שכבר נעשה הוי כמו להוציא ואין מוציאין מן הספק גם שמעתי מכמה גדולים שלא הקפידו ע"ז אפילו לכתחלה (ע' בפ"ת ליו"ד סי' קט"ז סק"ו וע"ל סי' ב' סק"ו).

21. שו"ת משנה הלכות חלק ו סימן רס

והנה ידוע מה שכתב הנוב"י ז"ל כי צוואת הגאון החסיד ז"ל לא היתה אלא לזרעו ואחריו ובאמת כי בס"ח כתב שם בכמה דברים שרק לזרעו ואחריו והאחרונים סמכו עליו הרבה בזה דרוב בני"א אינם מזרעו והולכים בתר רוב הגם כי לפענ"ד לולי דבריו

הקדושים הי' אפשר לדייק דכיון דבקצת ענינים כתב שהם רק לזרעו אחריו א"כ משמע דשאר דברים לכ"ע נאמרו אבל כיון דרבותינו האחרונים העתיקו דברי הנוב"י ז"ל להם שומעין להקל כי בדברים אלו שומעין להקל ולא להחמיר וא"כ רובא דעלמא לכאורה לא הי' להם לחוש כלל. ומ"ש מעלתו דכיון דסכנתא הוא וחמירא סכנתא מאיסורא וא"כ הכ"נ לא אזלינן בתר רובא עיין רש"י חולין דף י' דבסכנתא לא סמכינן ארוב, הנה נראה דבסכנה שאינה מדרך הטבע אלא סכנה סגולית בכה"ג אינו מוכרח לומר חמירא סכנתא עיין שו"ת אמרי אש יו"ד סי' ס' ומרן בב"ש הנ"ל הביא ראי' מפיה"מ להרמב"ם יומא פ"ג שכתב דאין הלכה כר' מתיא בן חרש שהוא מתיר להאכיל לאדם הכבד של כלב שוטה כשנשך כי אינו מועיל אלא בדרך סגולה וחכמים סוברים כי אין עוברין על המצות אלא ברפואה טבעית בלבד ר"ל בדברים המרפאים בטבע ע"כ ע"ש.

22. ארי יצחק שבט, "צוואת ר' יהודה החסיד: האם נכתב עבור הציבור הרחב או לזרעו? תשובה חדשה בעעבות העיון בכתבי היד, סיני קלג (תשס"ד), קצט-רכז, בדפים רכה-רכז

נמצא שלגבי הציבור הרחב, לא שינה ריה"ח את מדיניותו בצוואתו מאשר גישתו בספר חסידים, שנכתב אף הוא עבור השואפים לחסידות, ביודעו שזה לא יקוים על ידי כל הציבור הרחב¹⁴⁷. ברם, שונה הדבר לגבי זרעו, שיתכן מאד שירצה להזהירם ואף לחייבם (כמידה האפשרית) בצוואה, אפילו במידות חסידות. על כן מובנת כותרת היעד שבסוף כת"י א' הקדום, "אלו ל"א צוואת שציוה רבינו יהודה החסיד לכל העולם לכל הפחות לזרעו לקיימם".

כך לגבי עיקר גוף הצוואה. ברם, משני כתבי היד הקדומים ביותר, עולה ששונה הדבר לגבי אותן שמונה אזהרות¹⁴⁸ שמצוין בהן בסוף כת"י מיל' שהן לזרעו בלבד¹⁴⁹. אותן אזהרות גם נשמטו על ידי עורך נוסח א', כפי הנראה משום שראה שהם לא כווננו כלל לציבור הרחב, אפילו "מלכתחילה". לגבם, יש להבין שכמו שנכתב הצוואה בעיקר במישור ה"נסתר" או המיסטי ולא במישור הרציונלי, יתכן שבסעיפים הללו לא מדובר על "רצון הבורא" באופן כללי, אלא ב"רוח הקודש" המכוון דווקא ל"שורש נשמותיהן" של צאצאיו, מבחינת סוד ה' ליראיו¹⁵⁰.

ממילא מובנת מדוע בפועל, לא מצאנו אף לא עדה אחת, גם מבין אלה שחששו ביותר לצוואת ריה"ח, שהקפידה על אותם שמונה סעיפים. כי רק עליהן יש להחיל את סברתו של הנודע ביהודה והמסורה של רבותיו של בעל השב יעקב, שהן אכן מיועדות ממש לזרעו בלבד, לעומת שאר הצוואה המיועדת לכתחילה גם לציבור הרחב. יתכן גם לשער שהסיפא של כותרת היעד העתיק הזה, המחייבת במיוחד את זרעו של ריה"ח לקיים את הצוואה יותר מאשר לציבור הרחב, היא היסוד למסורה של רבותיו של בעל השב יעקב, שאכן קיים הבדל בין זרעו של ריה"ח לבין שאר העם, בנוגע לקיום הצוואה. אך ההבדל הוא כאמור, לא לפטור את הציבור הרחב לגמרי, אלא להוריד את מידת חיובם לדרגת "מלכתחילה" בלבד, ו"לכל הפחות לזרעו לקיימם"¹⁵¹.

סתירות בגמרא לשיטות ר"י החסיד בשידוכים

23. תלמוד בבלי מסכת מנחות דף כט עמוד ב

ראמי בר תמרי דהוא חמוה דרמי בר דיקולי איפסיקא ליה כרעא דוי"ו דויהרג בניקבא, אתא לקמיה דרבי זירא, א"ל: זיל אייתי ינוקא דלא חכים ולא טפש, אי קרי ליה ויהרג - כשר, אי לא - יהרג הוא ופסול.

24. תלמוד בבלי מסכת חולין דף קי עמוד א

רמי בר תמרי, דהוא רמי בר דיקולי מפומבדיתא, איקלע לסורא במעלי יומא דכפורי, אפקינהו כולי עלמא לכחלינהו שדינהו, אזל איהו - נקטינהו אכלינהו, אייתוה לקמיה דרב חסדא, אמר ליה: אמאי תעביד הכי? אמר ליה: מאתרא דרב יהודה אנא, דאכיל.

25. תלמוד בבלי מסכת ברכות דף מד עמוד א

כי אתא רבי יצחק, אמר: עיר אחת היתה בארץ ישראל וגופנית שמה, שהיו בה שמנים זוגות אחים כהנים נשואים לשמנים זוגות אחיות כהנות.

26. תלמוד בבלי מסכת מועד קטן דף כ עמוד א

הא רב, בר אחוה דרבי חייא, דהוא בר אחתיה דרבי חייא.

27. רש"י מסכת מועד קטן דף כ עמוד א

רב בר אחוה דרב חייא דהוא בר אחתיה דרבי חייא - דרבי אחא מכפרי נשא לאה, והוליד ממנה אייבו, מתה ונשא רחל ולה בת מאיש אחר, וממנה נולד רבי חייא, ונשא אייבו הבת, ונולד להן רב, ונמצא רב בר אייבו בר אחוה דרבי חייא מאבוא, ובר אחתיה מאמיה.

28. תלמוד בבלי מסכת סוטה דף י עמוד ב

ולא יסף עוד לדעתה - אמר שמואל סבא חמוה דרב שמואל בר אמי משמיה דרב שמואל בר אמי: כיון שידעה שוב לא פסק ממנה, כתיב הכא: ולא יסף עוד לדעתה, וכתיב התם: קול גדול ולא יסף.

29. חבורותא - הערות סוטה דף י עמוד ב

ידוע צוואת רבי יהודה החסיד שלא יקח אדם אשה ששמה כשם אמו או איש ששמו כשם אביה, ובקובץ יגדיל תורה (סי' לא) כתב: שמסוגין יש קצת ראייה שלא היו נזהרים בזה. ובעיון יקרב כבר הרגיש בזה וז"ל: מזה יש קצת ראייה שלא היו מקפידין בדרותו ראשונים להיות חתן וחמיו בשם אחד כפי צוואת רבי יהודה החסיד שיש סכנה בדבר, עכ"ל. אבל בקובץ יגדיל תורה (בסי' קכ"ח) כתב חכם אחד שבאופן שיש לאחד שני שמות מותר להתחתן, ואם כן לפי זה אפשר לומר שהשם "סבא" היה שם עצם ולא תואר, ויש לומר שהיה נקרא בפי כל רק סבא לבד ולא שמואל סבא, ורק בגמרא נקט בשני שמותיו, ואם כן שפיר לקח חתן בשם שמואל.

הצורך למשולשים

30. חכמת אדם שער בית הנשים כלל קכג

יג לא ישא בחור זקנה ולא זקן ילדה שדבר זה גורם לזנות ומכל מקום אין איסור בדבר אם שניהם מרוצים (סעיף ט) ועיין בספר חסידים מסימן שע"ג עד סימן שע"ד מדיני זיווגים ודע דמה שכתב בצוואת ר' יהודה חסיד סימן כ"ו שלא ישא אשה ששמה כשם אמו או שמו כשם חמיו הוא דוקא כשהם משולשים כגון אדם ששמו ראובן וחתנו שמו ראובן ואם יקח עוד חתן זה חתן ששמו ראובן אזי לא יצליח כיון שהוא משולש וכן אשה ששמה רבקה וכו' וכן כתב להדיא בספר חסידים סימן תע"ז והעולם טועים בזה:

31. שו"ת מנחת אלעזר חלק ג סימן יג

אולם מבואר בס' חסידים (סי' תע"ז) שאין לחוש בשם הכלה כחמותה זולת במשולשין שכ' וכן האדם שלקח אשה ששמה רבקה או שם אחר ובנו לקח אשה ששמה רבקה ובן בנו לקח אשתו ששמה רבקה (עינינו לנכח יביטו דלא כמ"ש בתשו' דבר אלי' סי' הנ"ל דבס"ח הצריך משולשין רק בשם החתן וחמיו ולא בשם הכלה וחמותה והרי בזה מפורש דהצריך משולשין בשם הכלה וחמותה) וא"כ נמצא דבכלה וחמותה בלבד אינו מזיק ומ"ש בצוואות למנוע גם כלה וחמותה בלבד מוכרחי' לומר דהצוואה זו רק לזרעו נאמרה וכמ"ש הנ"ב תנינא (חאהע"ז סי' ע"ט) וכל"כ בחכמת אדם עפ"י המבואר בזה בס' תע"ז כנז' דדוקא במשולשין יש לחוש. ויפלא ע"ז על מ"ש מרן בתשו' דברי חיים (ח"א אהע"ז סי' ח') דמה שמקפידין העולם מצוואות זהו נראה דלכל העולם נאמר ולא לזרעו בלבד והרי זה דכלה וחמותה מקפידין העולם ועפ"י המבואר מוכרחין לומר דזהו הצוואה רק לזרעו נאמר דהא בס"ח בעצמו כנז' כ' רק במשולשין והיינו בע"כ דזהו לכל העולם נאמר רק במשולשין כנז'. אולם ראיתי בשו"ת דבר משה קמא להג"מ מהאראדענקא (סי' נ"ח) שהביא מפי הגה"ק מהר"ש מבעלזא ז"ל כי התרעם על החכמת אדם בזה ואמר כי לא הבין יפה בדברי הס"ח הנז' והפ' באמת הוא שם כמו שצ"ר מקודם באיש שהוא אלמן ויש לו בן ולקח אשה ששמה רבקה והבן שיש לו מאשה הראשונה נשא ג"כ אשה ששמה רבקה ואותו הבן יש לו בנו מאשתו הראשונה שנשא ג"כ אשה ששמה רבקה אעפ"י שאינו כלתו של רבקה ואין כאן שמותיהן שוות בכלה וחמותה כיון דהבנים המה מנשים אחרות מ"מ כיון שהם משולשין ולקחו ג' שמות היא לא תצלח אבל בכלה וחמותה גם באינם משולשים יש לחוש ולא סתרו הצוואות להס"ח עכ"ד הנ"ל. (ולפ"ז ניחא מ"ש בד"ח שמה שהקפידו העולם כנראה גם לכל העולם כמו שהערותי לעיל דבכלה וחמותה ג"כ מקפידין העולם). וי"ל בזה שיתייחדו הדברים עם מ"ש הג"מ חיד"א זצ"ל בברית עולם פי' הס"ח לדרכו שם דגם שמצינו בש"ס שהקילו בכל אלו מ"מ בימינו שיש התגברות הס"א ר"ל יש לחוש לע"ה עיין שם וא"כ ה"נ יש לומר כיון דהם משולשין ואין הכל יודעין שזו אינה אמו. ואיכא ע"ה לרואין ושומעין ע"כ יש לחוש. אולם הביא שם בתשו' דבר משה בשם הגה"ק מהר"ש מבעלזא הנ"ל שהתיר וצוהו להשתדך באם שהי' לא' עוד שם אחר וצוהו שיקראוהו בשם הנוסף. וגם יש לנו ללמוד ממעשה רב הוא הגה"ק רבינו מוהר"ר צבי הירש מזידיטשוב ז"ל בעל עט"צ שלקח לו לחתן את הגה"ק מראזל ז"ל שהי' שמו יהודא צבי ומי יחוש יותר מה שנוהר האיש קדוש הלז דמי לבר אלהין ועשה מעשה בעצמו ובתו א"ו דבשני שמות שיש לא' שוב אין לחוש. וכ"כ בתשו' אמרי אש להתיר כשיש לא' שני שמות וכ"כ בצ"צ להגה"ק מליבאוויטש ז"ל בפסקי דינים וכן בחאהע"ז (סי' קמ"ג) בשם זקינו הגה"ק בעל התניא ז"ל דאם הא' יש לו שני שמות אין לחוש דאין זה בכלל שמותיהן שוין :

32. ספר שדי חמד, מערכת חתן וכלה סי' ו

ועל מה שכתב הרב השואל בשם הרב חכמת אדם, השיב כהלכה, שמלבד צוואת רבינו יהודה החסיד אית לן צוואת רבינו האר"י, כמו שכתב מרן מוהר"דף במזמור לדוד דף קי"א סוף ע"ב, שהזהיר רב האר"י, שאין טוב לאדם לישא אשה ששמה כשם

אמו, ובדבריו אין לפרש דלא קפיד אלא במשולשים, ואף שלא נזכר שם, שלא יהיו חתן וחמיו בשם אחד, הרי בצוואת ר"י החסיד, שניהם נסקרים בסקירה אחת (חתן וחמיו וכלה וחמותה) ושוו אהדי...
 ושם בדף נ"א הובאו דברי הרב אליה אבואלעפיא יצ"ו, מסכים לסתור, דברי הרב חכמת אדם, והוסיף לומר דלכאורה היה נראה, דהגאון חת"ס באהע"ז סוף סי' קט"ז קאי כוותיה, ושוב דקדק מתוך דבריו, שלא ראה כלל מה שכתוב בצוואות ר"י החסיד, רק שמע שאומרים העולם, שלא יהיו משם אחד וכו', ומדלא הזכיר כלל את הצוואות, אות היא, כי היה בידו ספר החסידים דפוס ישן, שלא נדפסו בו הצוואות וכו', ולדידן דחזינן הכתוב בהצוואות, הכי אית לן למינקט וכו', ואני אומר דאף שלא הזכיר את הצוואות, לשונו הטהור שכתב, ובאמת לא מצאתי בס' החסידים כי אם בס' תע"ז וכו', ותו לא נמצא דבר, וזהו חבורו של ר"י החסיד עכ"ל. מורה באצבע, שכונתו לשלול מה שכתוב בצוואות, וכונתו שאף שכתוב כן בהצוואות, הנה הצוואות לא מיד החסיד נגזרו, כי אם אחר כתב כן בשמו, ויותר יש לנו לסמוך על הכתוב בספר החסידים עצמו, כי זהו חבורו של ר"י החסיד, זהו למעוטי הצוואות שלא כתבן בעצמו. כן נראה לי פשוט בכונתו, ולכן כתבתי אני הדל למעלה, שגם מדברי הרב חת"ס נראה שסובר כדעת הרב חכמת אדם, דאין קפידא אלא במשולשים...
 שוב כתב ליישב, דברי הצוואות, שלא יהיו סותרים, למה שכתוב בס' תע"ז, והוא דבס' תע"ז מיירי, אחר מיתת הראשונות, דבתלתא, חמירא מילתא, ומדוייק כן לשון הכתוב שם, הנמצא הוא לא יצליח, דכוונתו דאפילו אם אינן בעולם חמותה של שניה וחמותה של שלישיה, מכל מקום הנמצא לא יצליח, ומה שבתוב בצוואה בסתם ומשמע דאפילו בחתן וחמיו או כלה בוחמותה שוים בלתי משולשים יש קפידא, היינו כשהן בחיים, ואני הדל עיינתי בשני ספרים, שיש בידי, משני דפוסים, ואינו כתוב בהם, הנמצא הוא לא יצליח, (כמו שכתב הרב יצ"ו) אלא כתוב, תמצא היא לא תצלח שהיא משולשת או הוא משולש, עוד כתב דבס' תע"ז הכוונה, דבתרי יחול העונש על אחד משניהם, אבל אם שילשו, יענש המשולש בדוקא, מלבד העונש אשר על אחד משנים הראשונים, ועוד פירש, דבשנים, כתוב בצוואה ואם נשאה ישנה, אולי יש תקוה, ובס' תע"ז במשולשים אין להם תקוה, וכל הדרכים הם דחוקים וחוש מפשטן, ומכל מקום לדינא ודאי צריך לחוש, למה שנראה ממשמעות דברי הצוואות לרבינו יהודה החסיד, וכמו שכתבתי באות ה', שכן דעת כמה מרבנן בתראי, ובפרט בהגלות לנו אזהרת רבינו האר"י.

33. פירוש משנת אברהם על ספר חסידים, סי' תתשי"ז (=תע"ז בדפוס האחר)

[ב] בשנת ה'תתשי"ז, זכאן לא הקפיד רזינו אלל על שנות
 [ג] והנמצא היא וכו'. זכאן לא הקפיד רזינו אלל על שנות
 משולשים דוקא, וראה צוואה ג' דמשק אליעזר
 ס. ומה שכתב רזינו: והנמצא היא וכו' צריך להיות ותמלא
 היא, והכוונה פשוטה שנין היא או הוא מג' אותיות, ואפשר
 משום שזכתי קודם מלאנו: גזר לא ילח צימיו (ירמיהו כ"ג),
 כי לא ילח מזרעו (ס), והוא לא תלח (דברים י"ד), והגם
 שיז זכתי קודם עוד כתובים כאלו כגון: לא ילח לכל
 (ירמיהו י"ג) ועוד, אולם אלו שהצאתי נראים יותר מתלמיים
 לכוונת רזינו כי יותר מרמזים על עניני סידוכין, גזר זרעו,
 והוא, שאותיותיו שלוש, וגם והיא לא תלח שלש תיבות הנה.

מאן דלא קפיד

34. שר"ת חתם סופר חלק ג (אבן העזר א) סימן קטז

ע"ד מי שרוצה לדבק בבן טובים בחור וטוב אלא דחייש מ"ש העולם משום שמות הבח' עם החותן ושם אמו כשם אמה של המשודכת אהו' מאן דלא קפיד לא קפדינן בהדי' ובפרט דאיכא כאן זכות תורה דאפי' אדבית עלי מתכפר בתורה וגמ"ח מכ"ש פי' ובאמת לא מצאתי חשש זה בס' חסידי' כלל כ"א בס' תע"ז שם נאמר דלא ישאו האב והבן ובן הבן שלשה נשים ששמות שלשתן שוות ותו לא נמצא דבר וזהו חבורו של ר"י החסיד ש"מ דליכא קפידא במידי אחרינא ויהי' זיווגם עולם יפה הכ"ד א"ג. פ"ב יום ג' ב' דר"ח תמוז תקצ"ג לפ"ק. משהק"ס מפפד"מ.

35. תלמוד בבלי מסכת פסחים דף קי עמוד ב

כללא דמילתא: כל דקפיד - קפדי בהדיה, ודלא קפיד - לא קפדי בהדיה. ומיהו למיחש מיבעי.

36. פתחי תשובה אבן העזר סימן ב סק"ז

וכעת ראיתי בתשובת חתם סופר ח"ע ס"ס קט"ז שכ' ע"ד מי שרוצה לדבק בבן טובים בחור וטוב אלא דחייש מ"ש העולם משום דשם הבחור כשם החותן ושם אמו כשם אמה של המשודכת הנה מאן דלא קפיד לא קפדינן בהדי' ובפרט דאיכא כאן

זכות תורה דאפילו אדבית עלי מתכפר בתורה וגמ"ח כו' ובפרט דבס"ח עצמו סי' תע"ז לא נמצא רק דלא ישאו האב והבן וכן הבן שלשה נשים ששמות שלשתן שוות כו' ש"מ דליכא קפידא במידי אחרינא עכ"ל. ובס' כרם שלמה כתב שהגידו לו שבהיות הגאון בעל חתם סופר אב"ד בדרעזניץ עשה הלכה למעשה לשנות שם החתן מפני שהיה שמו כשם חותנו ותו אין בית מיחוש ע"ש וצ"ל מה דלא הזכיר מזה בתשוב' הנ"ל לפי שהיה שם טעם זכות תורה לא הוצרך לעצה אחרת):

37. שר"ת שואל ונשאל חלק ה - אבן העזר סימן ג

שאלה. מי שבא לישא אשה דשמו ושם אביה של האשה דומים אם יש בזה חשש מצד צוואות רבינו יהודה החסיד ז"ל שכתב בצוואה כ"ב דבראש הספר שלא ישא אשה ששמה כשם אמו או שמו כשם חמיו ע"ש ...
וא"כ נראה ודאי דמי שידע מזה ורוצה לחוש להחמיר לעצמו שומר נפשו הוא. אבל אם לא ידע מזה אף על גב דנראה מדבריו באות י"ז דיש להודיעו ולגער בו ע"ש. נראה יותר עיקר דיש להעלים עין מזה. וכן נראה קצת מדברי הרב יעלזו חסידים ז"ל ע"ש. אלא דבסרים למשמעתו נראה דשפיר עביד להודיעו ולהזהירו מזה. וע"ש

38. שר"ת אגרות משה אבן העזר חלק א סימן ד

באחד שרוצה לישא אשה ששמה כשם אמו מע"כ ידידי הרב הגאון ר' משה לייטער שליט"א .
בדבר שאחד רוצה לישא אשה ששמה כשם אמו...ובכלל מכיון שהחתן בעצמו והכלה בעצמה אין מקפידין אינו כלום דבכה"ג אמרינן מאן דלא קפיד לא קפדינן וקפידת האם אין שייך לכאן כי החשש הוא לא להאם אלא להחתן והכלה וכיון שהם אין מקפידין אין להאם מה להקפיד בזה. ידידו, משה פיינשטיין

הגדרת ושינוי השמות

39. שר"ת משנה הלכות חלק ו סימן רס

במ"ש ס"ח דלא ישא אשה ששמה כשם אמו
ג' לחדש הרחמים התשל"א בני"י יצ"א.

מע"כ ידידי האי צורב עוסק בחוקי חורב יר"ש וכו' הב' הח' דוד א. פרידבערג הי"ו בישיבה הקדושה טעלז. אחדשה"ט .
בדבר שאלתו היות כי מציעין לו שידוך הגון מאד אמנם יש לו שאלה בענין השמות כי שם אמו תחי' שרה איידל וקורין לה סאלא ושם המדוברת היא חי' שרה וקורין לה שורקי והיות כי מצוואת ר"י החסיד שלא ישא אשה ששמה ושם אמו אחת ויש חשש סכנה ע"כ רוצה לשמוע חו"ד העני' בזה והגם כי אני מאד טרוד ויש לי הרבה שאלות קודמות שלא השבתי עדיין מ"מ מחמת נחיצות הדבר אמרתי להשיב במוקדם האפשר בס"ד...
ומ"מ הסכמת האחרונים דכל שיש לאחד מהם שני שמות או שיש לשניהם שני שמות ואין להם רק שם אחד שוה לשניהם אין קפידא דכיון שאין השמות שוין לגמרי ועיין תשו' השיב משה סי' ס"ט ותשו' הגאון בעל הפלאה בסוף ספר נזיר השם ומרן בב"ש הביא עוד תקנה בשם נזה"ש דאפילו יש להם שני שמות שוין ולכל אחד רק שם אחד מוסיפין לאחד מהן עוד שם אחד שיהא נקרא בב' שמות ושוב אין לחוש והפ"ת א"ע סי' ב' סק"ז הביא בשם כרם שלמה שהח"ס ז"ל עשה כן הלכה למעשה ומרן ז"ל הביא מצוואת ר"ח אות כ"ז ואם ניסת משנה שם האחד אולי יש תקוה נמצא דר"י החסיד בעצמו נתן תקנה לשינוי השם אלא שהוא לא דבר רק בדיעבד ומרן כתב דאולי קודם החתונה אפילו לכתחלה מותר וכן ראיתי בעצמי מעשה מאחד מגדולי דורינו ע"פ קבלתו .
ולפענ"ד אמרתי עוד לחדש לפמ"ש בתשובה אחת (קנתה מקומה בחלק ה' סי' רט"ו) אמ"ש הנוב"י ת' סי' ק"ג והח"ס א"ע ח"ב סי' י"ח דבימים הראשונים לא היו נוהגים לקרות בשני שמות ולא בימי הפוסקים הראשונים ובענייני הראתי לדעת לאחד מבעלי התוס' רבינו יעקב ישראל שמו והובא ג' פעמים בתוס' ובפוסקים ועוד כמה ראשונים ובימי התנאים ג"כ באמת מצינו ועיין ב"ב קס"ד יהודה חייטא פרשב"ם כך שמו ובע"ז ע"ה חנא שאינה ועוד ואמרתי לחלק דמי שנותנין לו שני שמות מלידה כגון משה אהרן או יעקב ישראל וכיוצא בזה שם מורכב משני שמות נפרדים או משני תבות אפילו כל אחד שם בפני עצמו מ"מ שם זה מורכב נעשה שם חדש והוא שם אחד משה אהרן וכמו שמחלק הרמב"ן והתשב"ץ ח"ב ס"ד בין בגד שעטנז שנתערב בו צמר ופשתים שאינו בטל ובין פרידה שבאה מן החמור וסוס דמותר לרכוב עליה וכתבו לחלק בין הרכבה שכונית להרכבה טבעית דכל שהרכבה הוא טבעית מזגיי נעשה בריה חדשה אף שבא משני מינים אסורים אבל צמר ופשתים אינו אלא הרכבה שכונית ושמו הראשון עליו הכ"נ דהקורא שם משה אהרן מעריסה לילד הרי הרכיב שני שמות ועשאן אחד ואין זה שם הראשון. אבל מי שמוסיפין לו שם שני הרי יש לו שתי שמות הראשון וגם השני והו"ל כעין יתרו ששבע שמות הי' לו ואיסי בן עקיבא עיין פסחים ק"ג וירושלמי פ' המניח ב"ק ה"ז ועיין ח"א פסחים. וראי' לדבר מכותבי גיטין דמי שיש לו שני שמות מלידה כותבין בסתם משה אהרן או יעקב ישראל ולא כותבין דמתקרי או מכונה ובח' הארכתי. שוב מצאתי שכבר קדמוני בזה רבותינו הצדיקים האחרונים ז"ל .

ולפ"ז באשה שנקראת מלידה חיה שרה ואחת נקראת שרה איידל הם שמות נפרדים לגמרי וכבר האריכו בזה רבותינו האחרונים זצ"ל דהרי אפילו כשיש קצת שינוי בשם כגון באלף או בה' בסופו וכיוצא בו אמרינן דתרי שמות נינהו כ"ש כה"ג וא"כ ליכא שום ענין של צוואת ר"י החסיד בכה"ג וכמ"ש האחרונים בזה...
ולא אכחד מעטי מה שעלה בלבי הרהורי דברים לחלק בין נושא אשה שעדיין לא קיים פ"ו למי שכבר קיים פ"ו לפמ"ש בתשובה לפרש באיזה מקום אמרו שומר מצוה לא ידע דבר רע ובאיזה מקום אמרו שומר פתאים ה' ובאיזה מקום אמרו אין סומכין על הנס וכתבנו דהגדר של שומר מצוה לא נאמר אלא היכא דהסכנה הוא על דרך עונש מן השמים או על דרך סגולית ומה"ט כתב הנוב"י סי' י' דבקטלנית סמכין אשומר מצוה כיון דאין הסכנה מצד הטבע אלא מצד מזלה גורם עיין בב"ש יו"ד סי' ש"נ אבל היכא דהסכנה מצד הטבע לא אמרינן שומר מצוה והארכתי בזה בס"ד הרבה בתשובה בח"ה מספרי סי' רל"ב .

והנה הכא נמי ודאי שאין הסכנה מצד הטבע אלא שרבינו יהודה החסיד ראה ברוח קדשו שהנושא אשה בשני שמות לא יעלה יפה מצד הסגולה אבל כי כן כל שלא קיים פ"ו הרי שומר מצוה הוא ולא ידע דבר רע דבכה"ג סמכינן אשומר מצוה לא ידע דבר רע כשהסכנה סגולית ולא טבעית וכ"ז כשלא קיים עדיין המצוה אבל כשכבר קיים המצוה א"כ כבר הוא באיסור סכנה אפילו סכנת סגולית. ולפ"ז ה"י אפשר לומר דצוואת ר"ח לא היתה אלא במי שקיים כבר המצוה ורוצה לישא אשה אחרת אבל כשלא נשא מעולם ולבו לש"ש לא ידע דבר רע. וידענא כי חדש הוא ולא פירשו כן הצדיקים האחרונים מ"מ ניתן להאמר לפי הנ"ל. וקצת יש לדחוק דלא מקרי שומר מצוה כיון דאפשר באחרת אבל קטלנית בע"כ נושא זו ועיין רשב"א נדרים ט"ו הנאת הגוף בהדי מצוה ומשני דאפשר באחרת והכ"נ כן ו"ל.

ונחזור לדין עכ"פ כיון דאית לן דעת הנוב"י דרק לזרעו נאמרה ודעת הפוסקים דכששם אחד משונה לא אסר הגר"ח ודעתי העני' דבשני שמות מלידה זה שם אחר וגם בצירוף הוא חדש לפענ"ד כה"ג לית ביה שום חשש ואם מה' יצא הדבר לא תאונה כל רע רק ששון ושמחה ישיגו וזיווגם יעלה יפה ובפרט בזה"ז אשר לאיש הולך בדרכי ה' קשה למצא זיווג הגון וכשר וא"א כ"כ באחרת ודאי כה"ג שומר מצוה לא ידע דבר רע ועיין ב"י א"ע סי"ט.

ידידו המברכו בברכת כוח"ט ולהצלחה בתורה ובכל ענינים בלב ונפש. מנשה הקטן

40. כף החיים, יורה דעה סי' קט"ז: קכ"ה-קכ"ט

קכה) לא ישא אשה ששמה כשם אמו או שמו כשם חמיו...

קכו) אך באם היה לאחד מהם עוד שם א' צוה שיהא נקרא בשם ההוא הנוסף לבד ואמר דבכה"ג לא מיקרי שמותיהן שוים וצוה להתקשר יעו"ש. דבר משה שם בשם רב שר שלום זלה"ה. שמירה מעליא שם. מיהו משאר פו' אחרים כתב שמירה מעליא שם דאם אין השמות שוים ממש כגון שהאחת נקראת רחל והשנית רבקה רחל אין לחוש דאין זה שמותיהן שוות כלל יעו"ש.

קכז) וכתב עו"ש שמירה מעליא בשם השיב משה סי' ס"ט דמלשון הצוואה דכתב סתם שלא יהא שם אשתו כשם אמו ושמו כשם חמיו משמע דאפי' אינם קיימים ג"כ יש לחוש לזה יעו"ש...

קכט) השמות הללו אין להקפיד רק על שם העצם הניתן בעת לידה אבל אם נשתנה שמו בעת חליו שברכו אותו בשם אחר כנהוג אין להקפיד אם רוצה לשדך עם איש אחד ששמו ג"כ כן כי כוס של ברכה אין מצטרף רק לטובה כדאיתא בפסחים דף ק"ט. תשו' נוב"י מה"ת חלק אה"ע סי' ע"ט. שמירת הנפש או' ח"ף.

41. ספר שדי חמד, מערכת חתן וכלה סי' ה'

שוב ראיתי, שבספרו רוח חיים, בחאה"ע סי' ס"ב אות י"ג הביא מ"ש מרן חיד"א. ביוסף אומץ, שראה מעשים שלא הצליחו בזיווגם, וכתב הוא ע"ז, וגם אני ראיתי הרבה מאד בעירנו זאת אנשים, שהיה שמם כשם חותנם, ולא הצליחו, מהם במיתה, ומהם בעוני, ומהם בלא בנים, ולכן שומר נפשו ירחק, ויש מתחכמים לשנות השם, וזה כתוב שם בצוואות סי' ז"ך סמוך לזה וז"ל ואם נשאת, ישנה שם האחד, אולי יש תקוה עכ"ל. ומאחר שריה"ח כתב בדרך ספק, אולי יש תקוה, מי יכנס בספיקא, במילתא דאיכא למיחש לסכנה, ומה גם שכתב ואם נשאת. דמשמע דוקא אם נשאת, הא לאו הכי, אף ששידכה יוציאנה...

42. שו"ת אגרות משה אבן העזר חלק א סימן ד

באחד שרוצה לישא אשה ששמה כשם אמו מע"כ ידידי הרב הגאון ר' משה לייטער שליט"א.

בדבר שאחד רוצה לישא אשה ששמה כשם אמו קשה להשיב בזה דבר ברור כי כל מה שדברו האחרונים בזה הוא מסברת הלב בעלמא בלא מקור וכתר"ה ראה דבריהם. ואף שבזה יש יותר חשש כדאיתא בדברי חיים חלק אה"ע סי' ח' משום דזה נמצא גם בס' נשמת חסידים בשם האריז"ל ושם ליכא לפרש שהוא רק לזרעו מ"מ ודאי אם יש קצת שינוי בין בשם יהודית בין בשם הלעז דאנגלית אין לחוש לכלום. וברור שיש איזה שינוי כאשר יחקור כתר"ה מהם.

אך העצה שהוזכרה בפ"ת סי' ב' סק"ז בשם ס' כרם שלמה ששמע שהחת"ס עשה מעשה לשנות השם, אין זה כלום במדינה זו שלא יקראו אותה בשם החדש דהא יקראו אותה בשם האנגלי שכן הוא שמה בניירות המדינה ושכן רגילין במדינה זו שאין קורין אף בשם דמעריסה ול"ד לעירות שבמדינות יוראפ /אירופה/ ובפרט בזמן החת"ס שהיה רק השם שנקראין בין היהודים וכשצוו לשנות הפסיקו לקרא בשם הראשון אלא בשם החדש והוקבע כן שמועיל זה אף לענין גיטין אבל במדינה זו לא יקבעו השם החדש שיקראו אותה בשם יהודית אחר ולכן אינו כלום ויש למנוע מזה כי יכתבו בכתובה שם החדש וכיון שלא הוקבע שם זה אין זה שמה ותהיה כתובה פסולה ויהיה כשוהה עם אשתו בלא כתובה, וגם יש /לחוש/ לצאת תקלה לענין גט כאשר אירע דבר כזה.

אך אולי אם יקבעו לה שם אחר באנגלית והיא תאמר לחברותיה שמעתה שינתה שמה לשם אנגלית זה אפשר שיקבע זה. ויותר מסתבר שגם זה לא יקבעו במדינה זו שישחקו לה ולא ישמעו לבקשתה וגם היא תתבייש לומר זה לחברותיה ולכן אין לעשות זה.